

الله اعلم
بما نزلنا من
القرآن
وما كنا
بالغافلين

دانشگاه پیام نور مرکزی تهران

پایان نامه کارشناسی ارشد – رشته علوم قرآن و حدیث

عنوان:

تطبیق مفاهیم و موضوعات دعای مکارم

الاخلاق با قرآن کریم

استاد راهنما:

دکتر محمد جواد سعدی

استاد مشاور:

دکتر مهین شریفی

نگارش:

مریم فاضلی مهر آبادی

مهر ماه – ۱۳۹۰

تقدیم بہ:

این مجموعہ را تقدیم می‌کنم بہ روح پاک و مطہر سید الساجدین، حضرت امام زین العابدین (ع) کہ

در پاداشت اسلام ناب احمدی در قالب دعا بہ میان بلندترین و عمیق‌ترین معارف دین اسلام پرداختہ اند

تا درخت پر بار اسلام بہ دور از گزند بخواہان بہ دست ما برسد.

ہمچنین ثواب بخارش و استفادہ از این مجموعہ را بدیہ می‌کنم بہ روح پدر عزیزم کہ تمام عشق و علاقه کہ بہ ائمہ (ع) در وجود این بندہ حقیر

موج می‌زند نشأت گرفته از تریتم صحیح ایشان می‌باشد.

پاسکزاری

از همه عزیزانی که در بهر سالمان رسیدن این پایان نامه مرایاری نمودند پاسکزارم.

از استاد محترم، جناب آقای دکتر محمد جواد سعدی که راهنمایی ایشان بسیار دلسوزانه و استادانه بود.

از استاد محترم، سرکار خانم دکتر مهین شریفی، استاد مشاور پایان نامه که با سه صدر و اخلاق نیکو این تحسیرایاری نموده اند.

از مادرم که با تشویق و دلسوزی های مادانه خود در کسب مدارج علمی یاری ام نمودند و از بهر سرم جناب آقای جعفر شاکویی نژاد که خود

یکی از کارشناسان قرآنی می باشند که زحمات فراوانی در بهر نتیجه رسیدن این پایان متعل شده اند و زمینه ادامه تحصیل اینجانب را فراهم نموده اند. همچنین از

دخترم، نازنین زهرا که سختی های ادامه تحصیل مرا تحمل کرد، پاسکزارم.

مریم فاضلی مهرآبادی

دی ماه ۱۳۹۰

چکیده

این تحقیق به دنبال تطبیق مفاهیم و موضوعات دعای مکارم اخلاق امام سجاده(ع) با قرآن کریم می باشد.

دعای عظیم الشان مکارم الاخلاق بیستمین دعای صحیفه سجادیه و دعای امام سجاده(ع) در مکارم الاخلاق و اعمال پسندیده است.

هدف این تحقیق تجزیه و تحلیل مفاهیم و موضوعات اخلاقی این دعای عظیم الشان و مطابقت آن ها با قرآن کریم می باشد.

روش این تحقیق در این پایان نامه به صورت کتابخانه ای می باشد که پس از مطالعه دقیق دعای مکارم الاخلاق و شروح مختلف این دعا و استخراج مفاهیم و موضوعات اخلاقی آن به بررسی این مفاهیم و موضوعات در قرآن پرداخته شده است، تا میزان مطابقت آن ها با آیات قرآن کریم مورد بررسی قرار گیرد.

پس از بررسی و تجزیه و تحلیل این دعا و مطابقت آن با آیات قرآن کریم به این نتیجه منتهی شد: که مفاهیم و موضوعات دعای مکارم الاخلاق با قرآن منطبق است و اکثر موضوعات مطرح شده در این دعای عظیم الشان با موضوعات اخلاقی قرآن کریم مشترک است و فراوانی و گستردگی مفاهیم دعای مکارم الاخلاق در قرآن بسیار زیاد می باشد.

این تحقیق در چهار بخش تنظیم شده است. در بخش اول به کلیات پرداخته شده و در بخش دوم اعتبار و جایگاه صحیفه سجادیه و دعای مکارم الاخلاق مورد بررسی قرار گرفته است.

در بخش سوم مفاهیم اخلاقی دعای مکارم الاخلاق بیان شده است، و در بخش چهارم به تطبیق مفاهیم و موضوعات دعای مکارم الاخلاق با قرآن پرداخته شده است و در پایان نتیجه گیری شده است.

کلید واژه:

قرآن کریم، صحیفه سجادیه، امام سجاده(ع)، فضایل اخلاقی، رذایل اخلاقی، محاسن اخلاقی، مکارم

اخلاقی، دعای مکارم الاخلاق، مفاهیم اخلاقی.

فهرست

چکیده ۱۳

کلید واژه ۱۴

بخش اول - کلیات تحقیق

فصل اول: کلیات تحقیق ۱۶

۱ - ۱ - مقدمه ۱۶

۱ - ۲ - بیان مسئله ۱۷

۱ - ۳ - اهداف تحقیق ۱۹

۱ - ۴ - نتیجه تحقیق ۱۹

۱ - ۵ - فرضیه های تحقیق ۱۹

۱ - ۶ - تعریف مفاهیم و واژه های اصلی تحقیق ۱۹

۱ - ۷ - روش تحقیق ۲۲

۱ - ۸ - روش گردآوری اطلاعات ۲۲

۱ - ۹ - روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۲۳

۱ - ۱۰ - پیشینه تحقیق ۲۳

نتیجه گیری (بخش اول) ۲۶

بخش دوم: اعتبار و جایگاه صحیفه سجادیه و دعای مکارم الاخلاق

فصل اول: اعتبار و جایگاه صحیفه سجادیه ۲۸

۱ - ۱ - امام سجاده (ع) ۲۸

۱ - ۲ - صحیفه سجادیه ۲۹

۱ - ۳ - اسناد صحیفه سجادیه ۳۰

فصل دوم: دعای مکارم الاخلاق ۳۵

۳۶..... ۴ - ۱ - زمان دعا

۳۷..... ۵ - ۱ - محتوای دعا

۳۹..... نتیجه گیری (بخش دوم)

بخش سوم: مفاهیم اخلاقی دعای مکارم الاخلاق

۴۱..... فصل اول: مفاهیم اخلاقی دعای مکارم الاخلاق

۴۲..... ۱ - ۱ - تعریف اخلاق

۴۲..... ۱ - ۲ - فایده علم اخلاق

۴۴..... ۱ - ۳ - رابطه ویژه مفاهیم اخلاقی با فعل اختیاری

۴۵..... فصل دوم: مفاهیم عام اخلاق در دعای مکارم الاخلاق

۴۵..... ۲ - ۱ - حق و باطل

۴۶..... ۲ - ۲ - خیر و شر

۴۶..... ۲ - ۳ - برّ و فجور

۴۶..... ۲ - ۴ - تقوی

۴۷..... ۲ - ۵ - عدل

۴۷..... ۲ - ۶ - احسان

۴۷..... ۲ - ۷ - ظلم

۴۸..... فصل سوم: مفاهیم خاص اخلاقی

۴۸..... الف: فضایل اخلاقی

۴۸..... ۳ - ۱ - عزّت بدون تکبر

۴۹..... ۳ - ۲ - عبادت بدون عجب

۵۰..... ۳ - ۳ - خیر رساندن بدون منت

۵۰..... ۳ - ۴ - طلب اخلاق نیک بدون فخرفروشی

- ۳ - ۵ - چشم پوشی از بدی دیگران ۵۱
- ۳ - ۶ - فرو بردن خشم و غضب ۵۱
- ۳ - ۷ - پیوند و اصلاح ذات البین ۵۲
- ۳ - ۸ - آشکار ساختن نیکی و پوشاندن عیب های مردم ۵۳
- ۳ - ۹ - نرم خویی و فروتنی ۵۳
- ۳ - ۱۰ - سبقت در فضایل ۵۳
- ۳ - ۱۱ - ایثار ۵۳
- ۳ - ۱۲ - ترک مذمت و عیب جویی دیگران ۵۴
- ۳ - ۱۳ - ترک نیکی به غیر مستحق ۵۴
- ۳ - ۱۴ - حق گوئی حتی در شرایط سخت ۵۵
- ۳ - ۱۵ - کم شمردن و زیاد شمردن شرّ خود ۵۵
- ۳ - ۱۶ - دوام اطاعت خدا ۵۵
- ۳ - ۱۷ - دوری از اهل بدعت ۵۵
- ۳ - ۱۸ - عدم کسالت در بندگی خدا ۵۶
- ۳ - ۱۹ - دوام بصیرت ۵۶
- ۳ - ۲۰ - عدم تقاضا بر خلاف دوستی خدا ۵۶
- ۳ - ۲۱ - همراهی و جدایی فقط به خاطر خدا ۵۶
- ۳ - ۲۲ - توکل به خدا در همه شرایط ۵۷
- ۳ - ۲۳ - میانه روی ۵۷
- ۳ - ۲۴ - توفیق ارشاد مردم ۵۷
- ۳ - ۲۵ - پوشش رضایت الهی ۵۸
- ۳ - ۲۶ - انفاق صحیح ۵۸

- ب: رذایل اخلاقی ۵۸.....
- ۴ - ۱ - نگاه کردن به مال مردم ۵۸.....
- ۴ - ۲ - آرزوهای بی اساس ۵۹.....
- ۴ - ۳ - سوء ظن و گمان بد ۶۰.....
- ۴ - ۴ - حسد ۶۰.....
- ۴ - ۵ - گناهان زبان ۶۰.....
- نتیجه گیری (بخش سوم) ۶۲.....

بخش چهارم: تطبیق دعای مکارم الاخلاق با قرآن

- فصل اول: فرازهایی که مضامین آن ها در قرآن مستقیماً به آن ها اشاره شده است ۶۴.....
- ۱ - ۱ - عزت بدون تکبر ۶۴.....
- ۱ - ۲ - بی اعتنایی به مال مردم ۶۶.....
- ۱ - ۳ - نیکی بدون منت ۶۸.....
- ۱ - ۴ - عدم فخر فروشی ۶۹.....
- ۱ - ۵ - تبدیل کینه به دوستی ۷۱.....
- ۱ - ۶ - مبارزه با ظلم ۷۲.....
- ۱ - ۷ - زبان گویا در برابر دشمن ۷۳.....
- ۱ - ۸ - خیرخواهی ۷۵.....
- ۱ - ۹ - شکر ۷۶.....
- ۱ - ۱۰ - لباس تقوی ۷۸.....
- ۱ - ۱۱ - عدل ۷۹.....
- ۱ - ۱۲ - عدم تفرقه و اصلاح ذات البین ۸۱.....
- ۱ - ۱۳ - طبع نرم و ملایم و تواضع ۸۴.....

- ۱ - ۱۴ - سبقت در فضیلت ۸۶
- ۱ - ۱۵ - گفتن سخن حق ۸۸
- ۱ - ۱۶ - عدم کوری و گمراهی ۹۰
- ۱ - ۱۷ - عدم معاشرت با دشمنان خدا ۹۱
- ۱ - ۱۸ - عرض حاجت به خداوند ۹۳
- ۱ - ۱۹ - اظهار فقر فقط به خدا ۹۴
- ۱ - ۲۰ - عدم استعانت از غیر خدا ۹۵
- ۱ - ۲۱ - وسوسه های شیطان ۹۶
- ۱ - ۲۲ - حمد خداوند ۹۹
- ۱ - ۲۳ - عدم طغیان ۱۰۰
- ۱ - ۲۴ - بهترین راه ۱۰۲
- ۱ - ۲۵ - میانه روی ۱۰۳
- ۱ - ۲۶ - بندگان صالح ۱۰۵
- ۱ - ۲۷ - فوز معاد ۱۰۷
- ۱ - ۲۸ - به سلامت گذشتن از مرصاد ۱۰۹
- ۱ - ۲۹ - نیات خوب و اعمال صالح ۱۱۰
- ۱ - ۳۰ - جایگزین از دست رفته ۱۱۱
- ۱ - ۳۱ - کفایت خدا در برابر عیب جویی مردم ۱۱۲
- ۱ - ۳۲ - درخواست دفع شرّ از روی لطف ۱۱۲
- ۱ - ۳۳ - هنگام تناقض ملت ها رضای خدا را برگزیدن ۱۱۳
- ۱ - ۳۴ - برکناری از اسراف ۱۱۵
- ۱ - ۳۵ - رزق بی گمان ۱۱۷

- ۱ - ۳۶ - صلوات ۱۱۷
- ۱ - ۳۷ - درخواست حسنه دنیا و آخرت ۱۱۸
- فصل دوم: فرازهایی که مضامین آن ها در قرآن غیر مستقیم به آن اشاره شده است ۱۲۰**
- ۲ - ۱ - کامل ترین ایمان ۱۲۱
- ۲ - ۲ - برترین یقین ۱۲۲
- ۲ - ۳ - بهترین نیت و عمل ۱۲۴
- ۲ - ۴ - صرف عمر در عبادت خداوند ۱۲۵
- ۲ - ۵ - طلب رزق و روزی ۱۲۷
- ۲ - ۶ - دوری از عجب ۱۳۱
- ۲ - ۷ - عزت بدون تکبر ۱۳۳
- ۲ - ۸ - عدم انحراف از راه حق ۱۳۵
- ۲ - ۹ - نیت ۱۳۸
- ۲ - ۱۰ - اصلاح عیوب و صفات زشت ۱۴۲
- ۲ - ۱۱ - تبدیل برخی رذایل اخلاقی به فضایل اخلاقی ۱۴۴
- ۲ - ۱۲ - تبدیل دشمنی نزدیکان به دوستی و صلح رحم ۱۴۶
- ۲ - ۱۳ - درخواست همه جانبه در برابر ستمگر ۱۵۰
- ۲ - ۱۴ - فرو بردن خشم ۱۵۱
- ۲ - ۱۵ - حسن سیره ۱۵۲
- ۲ - ۱۶ - نیک رفتاری ۱۵۶
- ۲ - ۱۷ - احسان و تفضل برگزیدن ۱۵۷
- ۲ - ۱۸ - ترک سرزنش دیگران ۱۶۰
- ۲ - ۱۹ - برخی از گناهان زبان ۱۶۱

۱۶۳.....	۲۰ - ۲ - ظلم و ستم
۱۶۵.....	۲۱ - ۲ - هدایت
۱۷۱.....	۲۲ - ۲ - عفو و مغفرت
۱۷۶.....	۲۳ - ۲ - تقوی
۱۷۸.....	۲۴ - ۲ - کار مورد پسند خدا
۱۸۲.....	۲۵ - ۲ - مردن بر دین خدا
۱۸۳.....	۲۶ - ۲ - اهل سداد
۱۸۶.....	۲۷ - ۲ - حزن
۱۸۹.....	۲۸ - ۲ - درخواست دفع شرّ
۱۹۲.....	۲۹ - ۲ - درخواست نعمت
۱۹۴.....	۳۰ - ۲ - گشایش مالی و امتحان خداوند
۱۹۶.....	۳۱ - ۲ - قبولی دعا
۱۹۹.....	۳۲ - ۲ - برکت
۲۰۱.....	۳۳ - ۲ - کسب و کار بدون سختی و گناه
۲۰۳.....	۳۴ - ۲ - غفلت
۲۰۶.....	۳۵ - ۲ - ایام مهلت
۲۰۷.....	۳۶ - ۲ - محبت الهی
۲۱۱.....	نتیجه گیری (بخش چهارم)
۲۱۲.....	نتیجه و خاتمه
۲۱۵.....	فهرست آیات
۲۳۲.....	منابع

بخش اول:

کلیات تحقیق

فصل اول: کلیات تحقیق

۱ - ۱ - مقدمه

پیامبر اکرم(ص) فرموده اند: «الدعاء هو العباده»^۱ دعا همان روح و جان عبادت و پرستش خداوند است.»

دعا از زیباترین جلوه های پرستش خداوند است و صحیفه سجادیه مجموعه ای از دعا و نیایش می باشد، ویژگی ممتاز این صحیفه که به زبور آل محمد(ص) مشهور است این است که، اگرچه موضوع آن دعا و نیایش می باشد ولی شامل بسیاری از دقایق علوم نظری و قوانین احکام شرعی و مسائل سیاسی، اجتماعی، تربیتی و اخلاقی است که در شکل دعا مطرح شده است. فصاحت و بلاغت صحیفه سجادیه حاکی از آن است که نمی تواند کلام غیر معصوم باشد.

در میان پنجاه و چهار دعای صحیفه سجادیه که فعلاً در دسترس می باشد دعای مکارم الاخلاق درخشش بیش تری دارد زیرا شامل برنامه انسان سازی است و رنگ اخلاقی دارد. امام سجاد(ع) در این دعا خلیات کریمه و سجایای انسانی، اجتماعی، معیشتی، خودشناسی، خودسازی، خانوادگی و ... را بیان می کنند. که اگر کسی با تمام وجود به عمق معارف این دعا پی برد و در زندگی به کار ببرد به کمال انسانیت نائل می گردد.

لذا ما در این تحقیق به بررسی و تطبیق مفاهیم و موضوعات این دعای عظیم الشان همت گمارده ایم.

هر چند که بررسی و تطبیق تمامی موضوعات این دعا فراتر از یک تحقیق است، ما در حد توان خویش به موضوع پرداخته ایم.

در این جا ابتدا به محاسن اخلاقی و مکارم اخلاقی می پردازیم:

۱ - کریمی فریدونی، علی، پرتوی از پیام پیامبر اکرم(ص)، ص ۳۰۲.

محاسن اخلاقی: محمدباقر داوودی در کتاب پله تا خدا در رابطه با محاسن اخلاقی آورده است: «محاسن اخلاقی آن دسته از صفات آدمی است که با وجود مخصوص به انسان بودنشان، به او انسانیت نمی بخشد. از قبیل پاکیزه بودن و خوشرویی کردن و ...»^۱

مکارم اخلاقی: محمدباقر داوودی در کتاب پله تا خدا در رابطه با مکارم اخلاقی آورده است: «مکارم اخلاقی شامل آن دسته از صفاتی است که برای شخصیت زاست، آن صفاتی که برای انسان ها کمال زا باشد و انسان را تا عالی ترین و بلندترین قله کمال انسان بالا می برد.»^۲

۱ - ۲ - بیان مسأله

در حدیث ثقلین آمده است: «انی تارک فیکم الثقلین کتاب الله و عترتی اهل بیتی. فانهما یفترقا حتی یردا علی الحوض؛ من دو چیز سنگین و گران بها برای شما به یادگار گذاشته ام: کتاب خدا و دیگر اهل بیت خودم، دو چیزی که اگر به آن ها تمسک جوید هرگز گمراه نخواهید شد (ضمناً) این دو از یکدیگر جدا نمی گردند تا آن که در قیامت بر سر حوض کوثر بر من وارد شوند.»

که در این حدیث ثقلین به جدایی ناپذیر بودن قرآن و عترت اشاره دارد و هر دو کنار هم آمده اند.

با توجه به این مسأله نتیجه می گیریم که کلام اهل بیت(ع) هم نباید از کلام قرآن جدا باشد و باید با قرآن مطابقت داشته باشد و همان گونه که قرآن کریم جهت هدایت مسلمانان حجیت و اعتبار دارد، قول و فعل اهل بیت(ع) نیز به عنوان تفسیر و تبیین آیات قرآن دارای حجیت و اعتبار است.

طباطبایی هم به این نکته اشاره نموده اند: «قرآن بیان و تفسیر پیغمبر اکرم(ص) و پیغمبر اکرم(ص)

به بیان و تفسیر اهل بیت خود حجت می دهد.»^۱

۱ - داوودی، محمدباقر، آخرین پله تا خدا، دارالعلم، ص ۲۳.

۲ - همان، ص ۲۵.

حضرت علی(ع) که خود یکی از اعضای اهل بیت پیامبر(ص) می باشند در جنگ صفین زمانی که سپاه شام قرآن ها را به دستور معاویه بر سر نیزه کرده بودند و گفته بودند حاکم میان ما و شما کتاب خداست، فرمودند: «کاغذ و جلد قرآن در مقابل حقیقت آن ارزش و احترامی ندارد، حقیقت و جلوه راستین قرآن منم.»^۲

با توجه به این که ائمه اطهار(ع) و اهل بیت(ع) حقیقت قرآن و مفسر واقعی و به قولی قرآن ناطق می باشند و دعاهای آن بزرگواران قول و کلام آن ها می باشد و کلام آن ها نباید جدا از کلام قرآن باشد. بر آن شدم که این حقیقت بزرگ را در حد توان خویش و حوصله این تحقیقی با مطابقت دعای مکارم الاخلاق امام سجاده(ع) با قرآن کریم مورد بررسی و تبیین قرار دهم.

علت انتخاب دعای مکارم الاخلاق امام سجاده(ع) معارف بسیار والای این دعای عظیم الشان است که از بین دیگر دعاهای صحیفه سجادیه درخشش بیش تری دارد و مفاهیم و موضوعات اخلاقی بسیار زیبایی است که در این دعا در عین فصاحت و بلاغت بیان شده است، که اگر انسان ها با آن معارف آشنا شوند و آن ها در زندگی روزمره پیاده نمایند به کمال انسانیت خواهند رسید همچنان که خود ائمه(ع) با رعایت آن ها به درجه انسان کامل رسیده اند.

چرا که دعا حاوی مفاهیم و موضوعات اخلاقی که در قرآن کریم آمده است هرچند که به صورت دعا آمده است، ولی معرفی و آموزش برنامه انسان سازی است و امام(ع) در قالب دعا بایدها و نبایدها را برای ما معرفی نموده اند.

۱ - طباطبایی، محمدحسین، قرآن در اسلام، ص ۵۳.

۲ - مطهری، مرتضی، جاذبه و دافعه علی(ع)، ص ۱۰۴ و مطهری، مرتضی، سیری در سیره ائمه اطهار(ع)، ص ۳۱.

بنابراین سؤالات تحقیق عبارتند از: میزان انطباق مفاهیم و موضوعات دعای مکارم الاخلاق با قرآن چقدر است؟ آیا موضوعات اخلاقی مشترکی بین دعای مکارم الاخلاق و قرآن وجود دارد؟ گستردگی دعای مکارم الاخلاق در قرآن تا چه حدی است؟

۱-۳- اهداف تحقیق

تبیین معارف دعای مکارم الاخلاق و تطبیق آن با قرآن

۱-۴- نتیجه تحقیق

از نتایج این تحقیق می توان در جهت رشد اخلاقی و آگاهی های دانش آموزان در آموزش و پرورش، مراکز آموزش عالی و نیز در حوزه های علمیه و اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی و کافی برد.

۱-۵- فرضیه های تحقیق

- ۱- به نظر می رسد مفاهیم و موضوعات دعای مکارم الاخلاق با قرآن منطبق است.
- ۲- اکثر موضوعات مطرح شده در این دعا با موضوعات اخلاقی مطرح شده در قرآن مشترک است.
- ۳- به نظر می رسد فراوانی و گستردگی مفاهیم دعای مکارم الاخلاق در قرآن بسیار زیاد باشد.

۱-۶- تعریف مفاهیم و واژه های اصلی تحقیق

- تطبیق

تطبیق به معنای مقابله نمودن، برابر کردن و موافق نمودن است.

داوود کمیجانی در کتاب قرآن شناسی تطبیقی در رابطه با تطبیق آورده است: «یکی از شیوه های مناسب و مفید شناخت، شیوه «تطبیقی» و «مقایسه ای» می باشد. در این گونه بررسی، دو یا چند موضوع که از لحاظ ساختاری با یکدیگر سنخیت دارند، مورد نقادی قرار می گیرند تا وجوه مشترک و وجوه اختلاف آن ها مشخص گردیده، این مقایسه برتری های هر یک از موضوعات مورد بررسی را هویدا می سازد.»^۱

منظور از تطبیق در این تحقیق، تطبیق مفاهیم و موضوعات دعای عظیم الشان مکارم الاخلاق با قرآن کریم بوده تا میزان رابطه این دعا با قرآن کریم مقایسه شود و این که تا چه حد سخنان ائمه (ع) به ویژه امام سجاد (ع) که دعای آن بزرگوار مورد نظر می باشد با آیات الهی مطابقت دارد. و این که ثابت گردد ائمه (ع) قرآن ناطق و کلام آن ها، کلام وحی می باشد.

– دعا

دعا در اصطلاح عبارت است از خواستن حاجت از خدای متعال. واژه دعا و مشتقات آن در سیزده معنا به کار رفته است که از جمله آن ها: خواندن، دعا کردن، خواستن از خداوند، دعوت کردن به چیزی یا کسی، استغاثه و یاری خواستن، عبادت کردن و ... می باشد.^۲

پیامبر اکرم (ص) فرموده اند: «الدعا هو العباده؛ دعا همان جان و روح عبادت و پرستش خداوند است.»^۳

– اخلاق

اخلاق از ماده «خلق» و جمع خُلُق یا خُلُقُ است. به معنای خوی، طبع، مروت و دین می باشد. اخلاق به معنای روش، شیوه و سلوک است.

۱ - کمیجانی، داوود، قرآن شناسی تطبیقی، ص ۴.

۲ - خرمشاهی، بهاء الدین، دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی، ج ۱، ص ۱۰۵۴.

۳ - کریمی فریدونی، علی، پرتوی از پیام پیامبر اکرم (ص)، ص ۳۰۲.

در قرآن کریم واژه خُلُقُ به کار برده شده است، در آیه ای از قرآن کریم که درباره پیامبر اکرم(ص)

نازل شده است آمده: «و انک لعلی خلق عظیم»^۱ و به راستی تو بر خلق و خوی عظیم هستی.»

در آیه ای دیگر هم آمده است: «ان هذا الا خلق الاولین»^۲ (گفتند) این جز شیوه پیشینیان نیست.»

به طور کلی اخلاق به معنای خلق و خوی و شیوه و سلوک می باشد.

- دعای مکارم الاخلاق

دعای مکارم الاخلاق بیستمین دعا از دعاهای صحیفه سجادیه است که امام سجاد(ع) در این دعا از

خداوند تقاضای مکارم اخلاق و اعمال پسندیده نموده اند و در این دعا از خداوند متعال درخواست توفیق

اخلاق متعالی نموده اند.

- قرآن

راغب در مفردات می گوید: «خواندن حروف و کلماتی که کنار هم جمع می شوند را قرائت

می گویند؛ و قرآن در اصل مصدر است و به کتابی که بر پیامبر(ص) نازل شده اختصاص پیدا کرده است و

چنان چه برخی علماء گفته اند: وجه نامگذاری این کتاب مقدس در بین کتاب های آسمانی به قرآن آن

است که این کتاب، جامع فواید و آثار تمامی کتب آسمانی است، بلکه جامع آثار تمامی علوم است.»^۳

قرآن برنامه جامع زندگی و کتابی جهانی، جامع و همیشگی است.

۱- قلم/۴.

۲- شعر/۱۳۷.

۳- اصفهانی، راغب، معجم المفردات الفاظ القرآن، ص ۴۱۴.